
MEDLEMSBLAD

FORORD

Først vil vi gjøre oppmerksom på at laget har fått nytt bankgironummer. Det nye nummeret er 1840.16.29625.

Dette medfører ingen forandring for de som bruker de tilsendte girokortene. Men de som har kort med det gamle nummeret liggende, må kaste disse.

I Nytt fra laget er det nå rapporter om sommerens aktiviteter: Marken, sommertur, kølamile, mølla m.m. Det ligger mye arbeid bak for å få dette i stand. Men også mer i "det stille" blir det arbeidet med f.eks. innsamling og registrering av gjenstander, boplasser, tradisjonsstoff, gamle bilder.

Mye av drivkraften er den store oppslutningen om lagets virksomhet. Det viser seg bl.a. i medlemstallet, som fortsatt stiger. Inne i bladet har vi en liste på 22 nye medlemmer siden juni!

Bladet er fortsatt på 20 sider, og vi er hele tiden interesserte i å få variert stoff fra alle kanter av bygda.

F.Å.

Nr. 82 September 1999

NYTT FRA LAGET

Gaver til laget.

Vi kan også denne gang bringe en lang liste med gaver som vi takker hjertelig for.

Fra Wenche Sørli: Lysbildeapparat med "slides" fra misjonsmarka. Ble brukt da Magnus Finstad var predikant på Austmarka.

Fra Oddvar Jakobsen: Fangstfelle, funnet i et tre i Holmen-skogen.

Fra familien Tønne, som har hytte ved Slettmoen: Skomakersymaskin etter E.H. Løvhøiden.

Fra Reidun Roos: Sinkbalje.

Fra Kari Johnsen/Britt Larsen: Langbord og krakk fra Folkets Hus, Strand, bord, to krakker, to stoler u/rygg, separator, rive u/skaft, sliul, hesjetrådvinne.

Fra Graslia v/Kåre Grasli: Plankevogn, treskemaskin, geitdning, trille, kjerre, tre ploger, to harver, hakke, karmen til høyriss, skokler, vinballong.

Fra Liv og Øivind Lund: Arkivskap. Til auksjonen hadde de gitt to lamper, to krakker, jordfreser.

Fra Svein Østli: Barkespade fra Sundstranda, smidd av smeden på Fossum tidlig på 1900-tallet.

Fra Statens Vegvesen: Matjord tilkjørt og planert rundt danse-paviljongen Stråhatten.

Nye medlemmer.

Fra Austmarka: Ola Sørli, Jan H.Berg, Hugo Torp, Anne Øyen, Klara Olsen, Anders Vetle Olsen, Eirik Vetle Olsen, Liv Berg, Tore Holmen, Ingeborg M.Hansen.

Fra Kongsvinger: Synnøve Luhre, Guri Wiker, Håkon Hubred, Bente Gulbrandsen, Kjell Øverby, Øyvind Christoffersen.

Fra andre steder: Aud Nilsen, Skedsmokorset, Rolf Åberg, Sørum, Aina Myrvang, Kråkerøy, Richard Kjærgård, Gøteborg, Martha Sætherbakken, Ilseng, Hilde Fiskerud, Åbogen.

Åpent hus.

Fra og med torsdag 7. oktober holder vi igjen åpent på "postkontoret" ved Austmarka Landhandleri. Lokalene blir åpne hver torsdag fram til våren kl. 10-13 og kl. 18-20.

Store bidrag til Holmen Mølle.

I forrige medlemsblad kunne vi fortelle at vi har fått 45.000 kroner i fylkeskommunale vassdragsmidler, og at vi hadde søkt om ytterligere 217.000 kroner hos Fylkesmannen. Sistnevnte søknad ble nylig innvilget med 100.000 kroner. I tillegg til dette har vi en søknad inne på 72.000 kroner av posten kulturminneverntiltak i fylket. Den økonomiske del av mølleprosjektet ser således ikke ille ut.

Strøm er tilkoblet på mølla. Vi ble lettet da HEAS kunne fortelle at det elektriske anlegget var godkjent så sent som i 1992 og ikke trengte noen utbedring. Historielaget har inngått en 20 års leiekontrakt med eieren av mølla, Peter Meyer. Den symbolske leieprisen er en krone per år. Kontrakten er tinglyst.

Vi hadde håpet at restaureringsarbeidet skulle være godt i gang allerede. Men vi har opplevd skuffende dårlig kommunikasjon med fylkesantikvaren, noe som har gitt oss vansker med å skaffe bygningsfolk så sent på året. Vi vil likevel gjøre alt vi kan for å gi tørkehuset på mølla en førstehjelp før vinteren. Følg med og ta gjerne del i dugnadsarbeid!

I neste nummer kommer det en ny rapport fra Holmen Mølle.

Å.S.

MARKENSRAPPORT

Dette årtusenets siste Austmarka Marken ble avholdt i strålende solskinn den 21. august.

Marken ble åpnet av kultursjef i Kongsvinger kommune, Stig Fonås. Ved åpningen ble også Austmarka Historielag tildelt initiativprisen fra Sparebanken Hedmark. I begrunnelsen til prisen stod det: "Bakgrunnen ligger i det initiativ som laget har tatt for å samle ei hel bygd om byggende, identitetsskapende verdier, som spenner fra aktiviteter som arkeologiske utgravninger til Austmarka marken her i dag." Historielaget ble videre omtalt som en særdeles verdig kandidat til prisen. Prisen som var på 10 000 kr ble overrakt lagets leder Åge Sørmoen av Karl Ragnar Rinfeldt. Disse pengene er tenkt brukt til restaurering av Holmen Mølle.

Like etter åpningen ble kølamila tent.

Mange mennesker, både austmarkinger, "gamle austmarkinger" og andre hadde funnet vegen til markensplassen som var på Kiærsagtomta og

Bygdetunet. Bodene ble flittig besøkt. Her fant man salgsboder med grønnsaker, egg, godteri, elgskinnprodukter, stoffer, håndarbeid, musikk, klær, produkter av never, lodd og masse annet.

Både barn og voksne koste seg med å se på alle dyrene som var utstilt. Mange barn fikk også prøve å ri både på ponni og på esel. Man hadde også mulighet til å beskue skoing av hesten.

I år hadde man også fått besøk av gamle, ærverdige motorer som putret og smalt. Det var Glåmdal Utstyr-og Motorhistorisk forening som stilte opp med noen av sine motorer.

Når man ble sulten, kunne man spise ornt'li Austmarka kost, "gritstappe med smørauge å kall mjølk". Men også i år ble det for lite av denne retten. Dette skal vi prøve å rette på til neste marken.

De som ikke likte Austmarka-retten, hadde mulighet til å kjøpe sild, stekt på glo, eller Smedhaugbrød med prim eller hvitost.

Det var også en bildeutstilling med gamle bilder fra Austmarka som ble godt besøkt. Man fikk anledning til å prøve gamle leker og å prøve presisjonen sin på hesteskokasting. Noen Kil-spillere var med og hjalp til på leken "Peka rett".

Mange benyttet også sjansen til å kjøpe seg mye billig på auksjonen som ble holdt av Svein Eldar Børrud. Her kunne man by på porselensdukker, trebiler, glass og porselenssaker og mye mer.

Markenslotteriet som i år hadde en neversekk i hovedgevinst, ble vunnet av Finn Ivar Sandhalla. Et par votter gitt av Bjørg Hansson ble vunnet av Caroline Holth Carro fra Oslo.

Markensdagen ble avsluttet med dans på Stråhatten til bygdas eget danseorkester "Moonlights". Selv om det ble kaldt utpå kvelden, klarte de ca 150 personene som kom på dansen å holde varmen.

Flere jeg snakket med sa at dette var en flott tradisjon og en virkelig merkedag som vi i Historielaget måtte videreføre.

Lise-Mette Bekkengen

SOMMERENS HISTORIELAGSTUR

Egentlig skulle årets tur gått til Danmark, men på grunn av få påmeldte ble den turen dessverre avlyst, men takket være mye ekstra jobbing av Åge, ble det i stedet arrangert en 5-dagers tur til Sverige.

Mandag 28. juni stilte det derfor opp 20 deltagere, pluss sjåfør. Vi kjørte om Karlstad til Ørebro, hvor vi spiste lunch på "Svampen", et gammelt vannbasseng der vi var på en kafe helt på toppen.

Derfra kjørte vi til Gripsholm slott ved Mälaren. Her fikk vi en guide som viste oss rundt i rom fra 1600-tallet og frem til 1900-tallet. Vi tilbrakte to netter på "Ulvhälls Herregård Hotell og Konferans".

Tirsdagen brukte vi hovedsakelig på Birka. Dit måtte vi kjøre båt, for det er ei øy som var bebodd på vikingetiden. I dag driver arkeologer med utgravninger der, og de finner graver, hustuffer og våpen fra vikingetiden.

Onsdag ble det nye byer og nytt hotell for de neste to dagene. Mora var dagens mål, men på veien dit hadde vi flere stopp, bl.a. Steninge slott, som er satt i stand av norske Linn Stokke og Atle Brynstad. Dessverre kom vi dit før åpningstiden, men det var et praktfullt anlegg med flott allé og hage ned mot vannkanten. Vi var innom glassverket som hører med til anlegget. Neste stopp var ved Carl Larson-gården, hvor Carl Larson bodde med sin kone og seks barn. Den er nå gjort til museum, og alt der var akkurat som å se på maleriene hans.

Vi hadde også en liten stopp ved Falun Skianlegg. Om kvelden felles samvær utenfor hotellet i verdens fineste måneskinn. På torsdag hadde vi første stopp i Fryksås. Det er en gammel setergrend med fantastisk utsikt over Dalarna. Lunchen ble spist i Orsa, hvor noen var innom et loppemarked, andre så på Orsa kirke, og noen handlet. Om kvelden samlet alle seg til festlig samvær ved bassengkanten, hvor alt fra dialektord til vær og vind ble diskutert.

Fredag var hjemreisedag. Vi hadde en liten stopp ved Mora Klokkestøperi. Her fikk vi se litt av produksjonen, i tillegg til at vi kunne kjøpe produkter. Også i Sverige har de Clas Olsson-butikker, så vi stoppet ved en av dem, slik at vi kunne bli kvitt de siste svenskepengene våre.

Lunchen ble spist like ved Ludvika i et kjempestort handlesenter (det største jeg noen gang har sett). Og når vi var i Ludvika, måtte vi innom Dan Andersson-museet. Han var som sikkert de fleste vet, en meget kjent

og kjær visedikter, som døde i ung alder. Derfra gikk turen strake veien til Austmarka.

Jeg synes vi hadde en kjempespennende og hyggelig tur. Alt var vellykket, til og med været. Vi hadde solskinn under hele oppholdet og fikk stadig telefoner fra Austmarka hvor folk holdt på å regne bort. Takk til Åge som hadde så mye arbeid med planleggingen denne gangen, og til alle som var med på å gjøre dette til en alle tiders tur.

Hanna Åberg

HUS ER FLYTTET - TIL AUSTMARKA

Deler av låven på Hov kommunegård flyttet til Bergkollen og satt opp som dansepariljong 1956.

Hus i Grønbekken ved Åbogen flyttet til Smedhaugen 1877. Huset disponeres nå av historielaget.

Brakke i Heimbrenten ved Homsjøen flyttet til Heggeli, der Roger Linna bor, i 1970. Huset brukes som privat museum.

Åge Sørmoen

BETRAKTNINGER FRA EN ASPIRANT I KØLABRENNING

Austmarka Historielag er kanskje alene her i landet om å brenne køl i mile, såkalt jordmile. I år hadde vi kølamile for fjerde gang siden 1978.

Hver gang har Brunsell-kara deltatt som eksperter. Første gang sto Jens Brunsell og Herlof Skullerud i spissen før kølinga. I 1993 og -98 var Gunvald og Rolf Brunsell ekspertisen. Vi andre som deltok som håndlangere og vakter, fikk inntrykk av at dette faget kunne bare læres gjennom nøyaktighet og årelang erfaring.

I fjor noterte jeg meg hele prosessen, trinn for trinn, vel vitende om at dette ikke var hele nøkkelen til å få prima grillkøl som produkt. Fargen på røyken, formen på mila under prosessen, riktig lufting til enhver tid og varmens gang inne i mila - alt dette kunne vanskelig settes på papiret av en amatør.

Vi hadde hørt om miler som tok fyr og brant ned til aske, om miler som sloknet og om miler som fikk masser av "kølfant"(ubrent ved) som resultat.

Likevel satte vi i gang i år med kølamile nummer fire. Vi skulle se hvor langt amatørernes lærdom rakk. Vi hadde slett ingen kullsviertro på at alt skulle gå uten problemer. Men vi hadde Rolf Brunsell i bakhånd, og vår tanke var at han bare skulle brukes når vi trengte råd.

Og Rolf er som en sirkushest som kjenner lukta av sagmugg. Tross sine 82 år og sviktende bein og hørsel får han nye krefter og livsgnist når han vet det er snakk om kølabrenning. Han startet i yrket 1934, samme året som Albert Vangen datt nedi ei mile og brente seg til døde. Gjennom 30 år har Rolf vært med og brent flere hundre miler. Knapt noen her i landet har slik erfaring som han og samtidig husker alle detaljer.

Årets mile ble tent ved åpningen av Austmarka Marken 21. august. Dette skjedde uten at Rolf var til stede, og amatørerne fikk føle den gamle kølabrennerens temperament. Vi fikk så øra flagret, og ordforrådet var like svart som det forventede produkt og slett ikke hentet fra bedehusmiljø! -Vi måtte da for f... skjønne at mila var gæli tent og ville slukke. Dette ville gå til hælvet, og skulle vi være så sjølgoe, skulle itte han sætta sine bein ved kølmila meir! - Men heldigvis, mila hadde tatt fyr, og røyken begynte å sive ut rundt den. Og Rolf er ikke langsint. Da han skjønnte vi var kommet godt i gang med brenninga, var han stadig bortom og ga gode råd. - Vi måtte lufte litt mer på den sida, kaste på litt jord der og slå med klubba der borte. - Alle gode råd fra den erfarne kølbrenneren hjalp nok til at resultatet ble så bra som det ble. Etter ti dager kunne vi rive ut 50 prosent mer køl enn vi gjorde av mila i fjor, grillkøl av første klasse.

Rivinga av mila var en meget varm, sotete og slitsom fornøyelse. Køla var ennå varm og slo stadig ut i åpen ild. Rolf hadde tidligere fortalt at i Sverige hadde han sett et sted at de hadde ventet med å rive mila til den var helt kald. Dette virket besnærende på oss amatører, men vi tørte ikke protestere stort da ordren lød at køla måtte ut.

Prosessen med å brenne køl går kort ut på følgende: På ei flat tomt bygges et golv av bord eller bakhon med luftlag under. I midten reises en kanal av bord vertikalt, ca. 20x20 cm og med åpne vegger på to sider nederst som luftinntak. Fra fire kanter bygges luftkanaler inn under golvet, og de stikker et stykke ut fra mila. Så reises veden opp på kant rundt kanalen i midten. Veden er ca. 2 m. lang og reises så tett som mulig og med rotenden ned, slik at mila smalner mot toppen. Øverst på mila legges et lag med høy og oppå der sagflis. Endelig dekkes hela mila med jord. På forhånd er det laget hyller på ytterveggen så jorda skal holde seg på plass. Tenninga skjer i

kanalen på midten. Tørr småved antennes og slippes ned. Så skal det brenne til flammen står godt over toppen. Kanalen tettes så med granbar og jord, og den flammeløse forbrenninga er kommet i gang.

Mila ble voktet dag og natt ei ukes tid for å se til at forbrenninga skjedde riktig. Å brenne køl er arbeidskrevende. Antall dagsverk ble ikke notert, men kom nok opp i over 30. Å få frivillige til å stille opp er ikke lett. Det blir helst de samme som går igjen og må ta en uforholdsmessig stor del av arbeidet. Mange var bortom kølmila, rene og pene i tøyet og gikk derfra like rene og fri for sot. Eventyret om høna og kornet ligger nær å tenke på. Ingen ville så kornet, ingen ville vanne det, heller ikke treske eller male det. Men mjølet ville alle spise!

Vi får iallfall være glad at folk vil kjøpe grillkøla vi produserer. Det gir laget en ekstra inntekt. Men å brenne køl er nok ingen næring å bli rik av.

Åge Sørmoen

HVEM KAN FORTELLE OM BRUK AV TRUGER?

Glomdalsmuseet er interessert i å få opplysninger om tidligere bruk av truger her i distriktet. Førstekonservator Steinar Sørensen sier at det gjelder bruk både vinter og sommer og også om hestetruget. Her følger et utvalg av spørsmål:

Hva ble trugene kalt: Trug, tryer, trjug, stegatru, skarbåge eller annet? Hva slags fasong hadde trugene: Runde, ovale eller spisse? Når ble det brukt truger? På hva slags føre? Til å trække vei mellom husene? På jakt? I tømmerhogsten? Ved myrslått om sommeren? For å krysse blaute myrer om sommeren? Hva ble trugene laget av? Bjørkevidjer, grankvist eller trespiller? Ble det brukt lærreimer, tau, sekkestrie, ståltråd og annet? Hestetruget av treskiver, vidje eller jern? Hadde hesten truger på alle fire? Hadde kua truger når hun skulle leies til oxen? Nevn alle slags andre erfaringer med truger.

Har du svar å gi, så skriv til medlemsbladet eller ta kontakt med noen i styret, så vil opplysningene bli formidlet videre til Glomdalsmuseet. Hvis gamle truger fremdeles finnes og kan bli fotografert, så kan historielaget også besørge dette. Sørensen kommer nedover i høst, kanskje vi kan ha noe til ham da?

Odd Arnstorp

PÅ FERJETUR TIL AUSTMARKA

Overskriften høres kanskje ikke så spennende ut, men turen som jeg her skal forsøke å berette litt om skulle jeg betalt ganske mye for å få levd opp igjen.

Det har seg slik at min far Andreas Thorsen var født og oppvokst på Austmarka, men flyttet ut da han var vel 30 år. Min far var sterkt knyttet til hjembygda si, ja jeg vil si det så sterkt som at hans hjerte det forblev på Austmarka. Hit måtte far en tur hver sommer, ja også ellers i året så lenge han levde. Og nå ser det ut til at noe av de samme følelsene har smittet over på meg, iallefall så føler jeg sterkt nettopp for denne bygda, og denne følelsen har tiltatt nå i alderdommen.

Ferieturen jeg skal fortelle litt om ligger langt tilbake, ja ganske nøyaktig 70 år. Vi bodde da på et småbruk som far hadde kjøpt på Rasta ved Kongsvinger. Jeg antar at det var i slutten av juni, altså før slåttonna vi skulle dra på ferie til Austmarka. Vi startet opp ganske tidlig på morran i flott solskinn, og skyssen var hest og trille, trilla var sjaltet ut fra Grans skyss-stasjon. Det blev en fin tur, men den blev lang, hvor mange timer husker jeg ikke, for far tok det med ro, han jagakjørte ikke, han var redd for hesten, den skulle ikke bli svett.

Vi måtte raste på veien og det var ved "Femmeren" ved Øiongen, de fleste eldre husker sikkert hvor denne plassen er. Her måtte hesten få vann, og vi spiste nistemat vi hadde med, så her blev vi ei god stønn. Men så bar det videre mot Austmarka. Far satt hele tiden og berettet om alt vi så etter veien, han hadde navn på alle myrer og sjøer, ja alle bakker og svinger på veien hadde navn. Og ikke å forglemme alt som hadde hendt etter denna veien både av triste ting og pussige hendelser. En ting husker jeg veldig godt, og det var en stor stein. Hit fikk han som smågutt gå for å møte far sin da han hadde vært borte på arbeide og kom med toget til Åbogen, men han måtte love mor at lenger fikk han ikke gå, han måtte sitte på den steinen. Så her hadde nok far mange timer, ja jeg tenker på det hver gang jeg kjører forbi der.

Men så kom vi fram til Austmarka, og det var i "Bygningen" vi skulle ta inn hos min tante og onkel Julie og Ole Sandhalla, og her møtte vi duften av ertersuppe allerede i gangen. Her var det fin stall for hesten, og Ole hadde vært hos Gran og fått høy, så her var alt tilrettelagt for noen fine feriedager.

Ettermiddagen gikk fort, for her var det onger i alle aldre, så her var det leik og leven. Men om litt så var det kveld og vi måtte inn og få kveldsmat. Etter at vi hadde spist spurte far mig om jeg hadde lyst til å bli med på saga, for den gikk både dag og natt, eller om jeg heller ville legge mig. Her var valget ikke vanskelig å ta, jeg skulle være med på saga. Jeg er faktisk glad den dag i dag for dette valget, og jeg tror at mange av de historieinteresserte austmarkinger ville betalt ganske mye for å få sett det store bruket i drift som jeg fikk se den natten. Jeg har vært på omvisning på flere av landets flotteste sagbruk, men det tåler ikke sammenligning med Skulle-
rud dampsg som til vanlig het Kiærsaga.

Vi startet opp på kjerraten, der satt det en gubbe kalt Olikken på en flåte med en gapahuk på , og det var fint for det dusket og regnet litt. Han brukte en fløterhake og ledet stokkene mot en trosse med pigger på som førte stokkene opp til saga. Dette syntes jeg så veldig spennende ut, og heldigvis spurte han mig om jeg hadde lyst til å prøve, og det var jo ikke nei, så nå satte far og Olikken sig i gapahuken på ei kasse som han kalte for fleskekassen, av hvilken grunn vet jeg ikke.

Så gikk vi inn på selve saga, men der likte jeg mig ikke så bra for det var en forferdelig larm der. Men far var jo interessert og skulle prate med alle han kjente. Men endelig så vinket han farvel og vi gikk videre til maskinhallen hvis ruiner står den dag i dag. Det blev selve toppen på denne befaringen, jeg kan enda fornemme den lukten som var derinne og så den møkkete, koslige gubben. Vi satte oss på en benk ved sponovnen, der var det godt og varmt og der var det ikke den samme larmen som på saga, det var nærmest en summende men ganske sterk dur. Dette bevirket at jeg blev så trøtt at jeg bikket av flere ganger, men det var jo langt på natt etter en lang dag for smågutten. Da var jeg glad da far sa god natt og vi kunne rusle til Bygningen igjen.

"Ja, nå kan du sove lenge i morra", sa far da vi endelig krabbet til køys, men slik ble det nok ikke. Alle familier hadde den tid ei ku eller to, så om morran våknet jeg av et alvorlig spetakkel, for da samlet alle sig på Bygningstomta med kuene sine som alle hadde bjeller. Dette sammen med kjæringer som skreik og gneldret var noe uvant for mig. Nå skulle kuene følges til skogen, jeg mener at de gikk østover.

Det som var spesielt for dette stedet, var at det var slik liv og rørelse over alt, og ikke minst på "hottellet" der vi bodde som følge av at saga gikk døgnet rundt.

Og til alle tider, når det var hviletid eller skifte av mannskap på saga, lød den sterke damp sirenen på toppen av den store pipa. Det kunne høres over hele bygda.

Men nå er det blitt stille, de lydene som preget seg i minnet er borte, men jeg er glad for å ha fått oppleve noe av det spesielle miljøet som her var rådende. Likeså er jeg glad for at det finnes en fin flokk mennesker på Austmarka som har satt sig som mål å ta vare på det gamle og verne om historien, dere setter jeg utrolig pris på.

Men ferieturen var ikke slutt, men det må det bli mer om en annen gang.

Thor Thorsen.

KOKKÅSEN PÅ NYTT!

Kokkåsen ved Varalden ble omtalt i medlemsblad nr. 79. I en gammel Finsk/svensk ordbok hadde det vist seg at *kokko* stod for *midssommareld*. Ifjor høst fant vi ikke spor etter noen slik aktivitet på Kokkåsen. Leif Furuli var da med på å søke etter steder ut mot Varalden som hadde egnet seg for St.Hans-feiring. I pinsen i år var vi kommet på andre tanker og hadde bestemt oss for å se etter en passende nordvendt plass. På en St.Hans-kveld vil en jo benytte seg av den lyse sommernatten lengst mulig, og da er det best at det er åpent mot nord.

Nå var vi igjen på vei opp den bratte lia fra Kask. Kokkåsen er høyest i sydøst med sine 370 m og strekker seg ca 1 km nordvestover i en etterhvert smal rygg. Ikke noe å merke seg før vi nærmer oss brattthenget mot Nøkketjernet hvor åsen flater seg ut til en slette. Der finner Leif rester etter en liten steinmur som vidner om at noen slags menneskelig aktivitet må ha foregått her. Ved den østre kanten var det også et vannhøl. Om det kunne holde vann midtsommers var ikke godt å si, for nå var det fremdeles tæle i bakken som kanskje holdt på overflatevannet.

Mon tro om dette har vært møteplassen for folk fra gårdene rundt omkring som Svartberget, Larbekken, Østerby, Lebikko, Kvåho, Otertjernet, Ratiken, Varaldskogen og Kask? Kanskje også for gårdene "vesta Varalden" og fra Kissalamp og Ritamæg på svensk side.

Carl Axel Gottlund skriver litt om midtsommerfeiring i sin dagbok da han i november 1821 nærmer seg Arnsjøen i Østmark: "På detta Ränn-

bergsberget har fordom mer än nu - i synnerhet den finska ungdomen - tilbragt midsommarnatten under lek och sång, samt Backii fester. De hava även hatt eldar uppgjorda, ehuru mer små i anseende till svårigheten att dit slåpa träd. Svenskar och främlingar har ej sällan deltagit i dessa nöjen, som räckt hela natten igenom."

Slik feiring forekom nok overalt. Ikke lenger nord enn ved riksgrensen øst for Øiermoen finner vi Kockoberget på kartet. Det ligger såvidt inne på svensk side mellom Riksåsen og Lindal. Landskapet stuper bratt ned mot Rotna og Ingersvadet med vid utsikt mot Gorgiamønnike og Askogsberget. Her var det nok fristende å slå seg ned en midsommeraften. Sann har det vel også vært på det 540 m høye Midsommarberget som ligger 12 km øst for Fallsjøen i Hoff. For å ta med Oslomarka også så har vi St.Hansåsen både øst og vest for Oslofjorden.

Navnet Kockåsen ved Varalden forteller litt om livet på Finnskogene for en 2-300 år siden. Nopa derimot, som er blitt åsens nye navn på Austmarkakartet av 1995, føyer seg inn i rekken av lignende navn som bare forteller at det er en bergknatt.

Odd Arnstorp

NÅGRA AV BIRGER VE KISSALAMPS HISTORIER

En gång berättade han om hur han var med om en glad fest i glada vänners lag: "Å utpå natta", sa han, "se börj di å tävel i denna gammel sporten te å spänn rävkrok, å ne vet att dä gäller å vär förbaskat kvek te å spark te å vänn den anner över änn. Men nu ska ne vet att dä geck se ulöcklit før dän en stakkern, se nä han spark te mä en hiskli kraft å fart, se hann dän anner jämt precis å rökk unna ben, å slog stortåa i gölv mä en hiskli fart å kraft.

Å ne skull sett hölls foten svälld öpp, han vart precis som et vörtbrø, å längst ini satt stortånagla å lyst som ett grisög".

"På tal om renlighet", sa han, "se bader jä en gang öm år, å vänn kal-sången, håke dä ä nödvändit eller int".

Fra Timbonäs & Långnäs Allehandä

BRYLLUPET I SANDBAKKEN

Sandbakken var en husmannsplass under Kiær & Co. beliggende i Karterudskogen, nord-øst for Åmot. I slutten av 20-årene og første av 30-årene bodde Ida og Albert Pedersen med sine barn på plassen.

Antagelig i 1931, på forsommeren, innbød Ida og Albert på bryllupsfest. Det var eldste datteren Margit som skulle inngå ekteskap med Ola Hartvigson fra Samuelsbråten, visstnok på svensk side av grensen. Etter datidens målestokk var dette et stort bryllup, med mange innbudte gjester.

Min mor var leid som kokke i bryllupet, og min far og jeg fikk følge med som gjester. Jeg mener å huske at jeg var omkring 8 år den gang.

Vi gikk til fots fra Nordmyra og fulgte kjerrevegen forbi Mobekk og videre østover til Åmot. Derfra tok vi til venstre og fulgte nærmest en skogssti fram til Sandbakken.

Det var en solvarm og fin forsommeraften, og på grunn av de mange gjestene var det dekket langbord både ute på gårdsplassen og innendørs, hvor serveringen foregikk for fullt. Også låven var pyntet til bryllupsfesten, både med bjerkeløv og krepp-papir i alle kulører. Det var på låven dansen skulle foregå.

Ettersom brudefesten skred fram, og ettermiddagen gikk over til kveld, økte stemningen betraktelig blant gjestene, ettersom punsjen begynte å gjøre sin virkning.

Det gikk heller ikke lang tid før den første flokken med brudetittere viste seg nede i jordet. Etter hvert kom flere og flere til, og tilslutt var nesten hele jordet fullt med nysgjerrige tittere. Det var faktisk tittere helt fra Skullerudkretsen i nord til Kjerret i sør. Kanskje var det også forsmådde elskere i titterflokkene? Dette var en skikk som var vanlig hos bygdefolket på denne tiden.

Det var flere av de nærmeste titterne som ble buden med i festen, og ble servert både mat og drikke. De mest dristige deltok også i låvedansen.

På dette tidspunkt foregikk dansen for fullt, og det var både spillemann med trekkspill og tutgrammofon.

Under dansefesten oppsto det også noen uoverensstemmelser blant de dansende, og det ble delt ut flere "ørfiker". Jeg husker at det var en eldre person som gikk i mellom for å roe ned gemyttene. Han kom dessverre i vegen for en høgreneve så lorgnetten spratt høyt i været. Gemyttene roet seg ganske raskt. Noen av gjestene hadde vel også tittet litt for djupt i

pylterglasset, og endte utenfor låvveggen, hvor de lå på alle fire og kastet opp. Andre sto inne bak løvbuskene og pisset på gulvet.

Dansen fortsatte imidlertid taktfast til trekkspillets freske gammeldanslåter. Tilslutt grammofonens romantiske kjærlighetsslagere som smøg seg kjelent ut fra grammofontuten og la en trolsk stemning over storskogen rundt husmannsplassen, idet natten ebbet ut for møte med en ny dag. - - -

Elverum i februar 1997.

Amund Eng

Fra bryllupet i Sandbakken med brudeparet og en liten del av gjestene som lot seg forevige.

Sittende fra venstre: 1 Margit Sand 2 Hanna Sand 3 Margit Torp 4 datteren Svanhild Torp 5 Gyda Sandbakken 6 Sofie Magnusson 7 Olaug Torp.

8 Hanna Sandbakken (Pedersen).

Stående fra venstre: 1 Amund Eng 2 Oskar Aurstad 3 Karoline Eng 4 Ida Pedersen 5 Albert Pedersen 6 Foran Albert: sønnen Gustav 7-8 Brudeparet 9 Anders Petter Magnusson 10 Olga Eng 11 Ola Torp.

Bildet er fra Else Eng

SLEKTSREISE/TURISTREISE - U.S.A. 1999

Det er ikke godt å få med seg alt her i livet. Denne sommeren gikk jeg glipp av både årsmøtet i Porkka Slektforening og Austmarkadagen som vanligvis finner sted i juni/juli hvert år.

I forrige nummer av medlemsbladet - nr. 81 - juni 1999 hadde jeg en artikkel om vår forestående kombinerte turist- og slektsreise til U.S.A. i juni/juli - for slektsreisens vedkommende å besøke etterkommere i U.S.A. etter nære slektninger som utvandret fra Stenbråten på Varaldskogen i tiden 1898/99 og frem til tiden da 1. verdenskrig tok til i 1914. Artikkelen i forrige nummer hadde en ganske utførlig beskrivelse av bakgrunnen for den planlagte reisen til U.S.A.

Som nevnt lovet undertegnede redaktøren av medlemsbladet å komme med en reiserapport etter at reisen var gjennomført. Deltakerne - Ivar Hansen, sønnen Jens Petter Hansen og sønnesønn Lasse Ruud Hansen er forlengst kommet tilbake etter en utrolig vellykket tur som startet fra Gardermoen søndag 27. juni 1999 - om formiddagen til Amsterdam og videre til New York hvor vi var fremme ca. kl. 16.00 om ettermiddagen amerikansk tid.

Som tidligere omtalt skulle vi de første 5 dagene delta i en turistreise i den østlige delen av U.S.A. - senere møte slektninger og venner i Minnesota hvor etterkommere i slekten Porkka/Stenbråten slo seg ned for nær hundre år siden nå. Sønn og sønnesønn hadde 2 uker til sin disposisjon for denne reisen - undertegnede ville tilbringe ytterligere en uke sammen med slektningene i Minnesota og først være tilbake i Oslo den 18. juli.

Det kunne vel skrives en hel bok om denne opplevelselsesrike turen i sommer. Av praktiske grunner kan det derfor være hensiktsmessig å dele opp denne beretningen i 3 deler og behandle disse i hver for seg slik at dette kan innpasses i medlemsbladet på en hensiktsmessig for redigeringen av bladet. Det er også utarbeidet forholdsvis detaljerte kart som lettere gir en forståelse vår reiserute.

- 5 dagers tur/New York-Niagara Falls-Washington DC-New York

- Slechtsbesøk i Minnesota

-Tur til pionersteder for innvandring i Minnesota/Wisconsin

1. 5 dagers tur/New York-Niagara Falls-Washington DC-New York

Som tidligere omtalt reiste vi 3 generasjoner på denne turen til U.S.A. Vi kom til New York om ettermiddagen 27. juni og overnattet på hotell sentralt i New York. Om kvelden kun litt slentring omkring i gatene ved hotellet - d.v.s. her på den velkjente Broadway og tilstøtende gater. Vår busstur startet tidlig neste morgen - 28. juni - fra hotellet og hadde nærmest en lang transportetappe frem til tettstedet Niagara Falls i Canada - kun stans underveis for lunch etc.

Det er mest vanlig å reise til den canadiske siden av det kjente turiststedet - Niagara Falls er et meget pent turiststed med vakre parkanlegg og hele stedet er basert på en stor turiststrøm for å beskue det berømte fossefallet. Om kvelden fin vandring i parkanleggene og litt bespisning på pent spisested og litt forhåndsbesiktigelse av fossen.

Neste dag - 29. juni - en kort sightseeing-tur med bussen og så ned til ombordstigning i båten "Maid of The Mist VII" som brakte oss helt opp under det drønnende fossefallet hvor "eimen" sto over båten med deltakere som sammen med billetten fikk utlevert ensartet lett, blått regntøy for anledningen. En grei souvenir for senere bruk.

Vi betalte et "særtilllegg" for denne turen som inkluderte velsmakende lunch på toppen av "Skylon Tower" - med utvendig heis til toppen av tårnet - ca. 240 meter over fossefallet -med roterende restaurant og fantastisk utsikt i løpet av en times rundtur. Senere om ettermiddagen fin tur omkring i Niagara Falls som hadde en spesiell kabelbane høyt over floden her og ellers en vakker blomsterpark.

Om ettermiddagen gikk turen videre tilbake til den amerikanske siden - resten av turen gikk i U.S.A. - og første stopp i et sted som het Corning med overnatting her. Neste dag - 30. juni - besøk i stedets meget moderne og nyåpnede glassmuseum - en del av fabrikkbygget til bedriften "American Glass". Resten av denne dagen gikk med til en avslappende og fin tur med lunchstopp underveis og ankomst til Washington DC sent på ettermiddagen.

Det var satt av tid for 2 overnattinger i Washington DC. Etter et måltid på den meget berømte "Union Station" om kvelden ble det sightseeing til et meget flott nyanlegg til minne om tidligere president Franklin D. Roosevelt og Elinor Roosevelt, John F. Kennedy's kultursenter og et par andre monumenter som det ellers er mange av i Washington DC. - mange andre vakre og interessante steder som vi ville få god anledning til å se neste dag.

På dagen mellom de 2 overnattinger - 1. juli - hadde vi en profesjonell guide som var meget dyktig i sitt fag. I løpet av noen timer fikk vi stifte nærmere bekjentskap med kjente steder som "Det Hvite Hus", huset med det velkjente "Ovale Rom" hvor president Bill Clinton er på sitt kontor hvis det står en marinesoldat på vakt utenfor døren - og det gjorde det denne gangen. Utenfor "Det Hvite Hus" var det for anledningen en demonstrasjon av folk med plakater som hadde noe å fremføre i anledning av den egyptiske presidentens besøk hos den amerikanske presidenten.

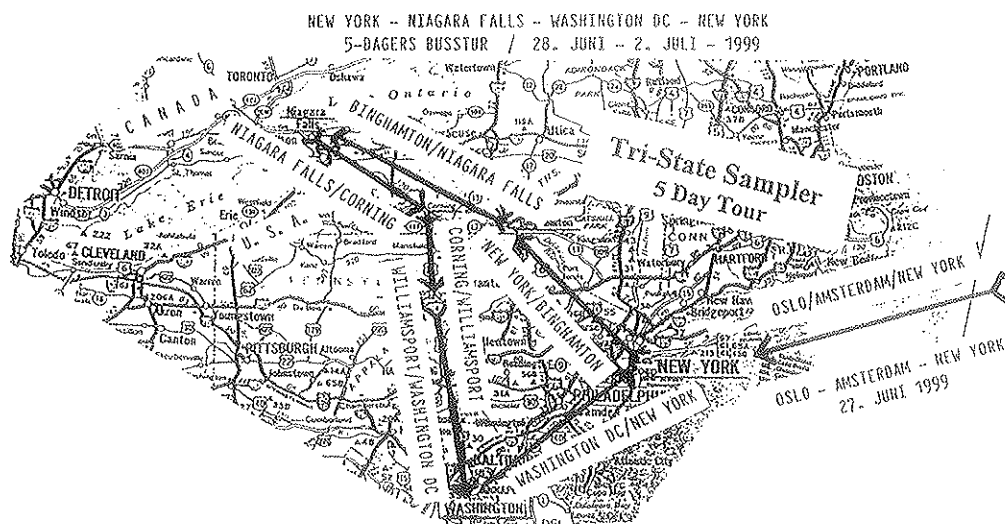
Videre gikk turen til "Høyesterett" og "Capitol" og videre forbi monumenter for Korea-krigen og Vietnam-krigen og andre monumenter. I løpet av denne turen også besøk til Arlington kirkegård hvor vi kom nær til gravstedet for John F. Kennedy og Jacqueline Kennedy (Onassis) - med evig ild ved gassflamme - senere også forbi det enkle gravstedet for broren Robert Kennedy. Besøk også til monumentet for president Abraham Lincoln.

Kvelden til egen disposisjon med anledning til å se Washington ved kveldstid. Neste morgen - fredag 2. juli - direkte tur tilbake til New York hvor turen ble avsluttet ved hotellet der turen startet mandag morgen. For vår del fikk vi satt inn bagasjen på hotellet slik at vi fikk en tur ned til sentrum og en titt på Empire State Building. Vi får si - bare en titt - det var nemlig 1 times venting for billett kjøp og ytterligere 1 time for heistur til toppen av den berømte bygningen.

Vi tre i vårt reisefølge måtte passe på å nå fly fra flyplassen La Guardia samme kveld ca. klokken 19.00 og måtte av denne grunn avstå fra heisturen i Empire State Building. Vi fikk oss et enkelt pizza-måltid i mylderet i sentrum av New York - senere spasertur på Broadway tilbake til hotellet hvor vi fikk vår bagasje ut av hotellet og inn i drosje og kurs for flyplassen.

Etter planen ville vi da ankomme Minneapolis samme kveld ved 21.30-tiden og fortsette vår U.S.A.-tur - da til slekt og venner rundt i Minnesota. Første del av vår tur hadde så langt vært meget vellykket - vår 5-dagers busstur i den østlige delen av U.S.A. kan absolutt anbefales for andre. Av uforklarlig grunn ble turen arrangert selv med 5 deltakere - 3 av oss fra Norge og et pensjonistpar fra Belgia - med fin sjåfør og dyktig reiseleder/guide i buss for 55 personer.

Oslo, 19. august 1999/Ivar Hansen

BRENNEVINSPRODUKSJON PÅ BRANDVAL FINNSKOG PÅ 1800-TALLET, OG OM DEN GAMLE KJERKEVEGEN

En tid var det lovlig å brenne hembrent. I Bolneset var det også vinproduksjon. I Øierberget var det brennevinbrenneri. At det var god dram som ble frambydd der skriver Gottlund, han besøkte Øierberget i 1821. Da det ble forbudt å brenne hembrent, senket de apparatet og kobberkjelene i et lite tjern ca. 500 m. nord for Øierberget som heter Katt-tjernet. Det finske navnet Kissalamp er ikke brukt på dette århundret. Kanskje kommer navnet av at tjernet er lite, eller at det er en katt som har gitt tjernet navn.

Den såkalte Kjerkevegen gikk fra Mosevannet nordover, øst og nord for Vibergset, mot vest over Øierjordene, opp berget like nord for Katt-tjernet, og siden gjennom Ladaho (Løebråten). Nedenfor Ladaho ligger et tjern som heter Ladolamp (Løetjernet). Kjerkevegen fortsetter nordvestover forbi Gubbetjernet til Eikesæter, der har ferdselsvegene fra Rotnelien, Fiskeløsen, Aurtjensbråten m.fl. og fra Løvåsen, Barkebråten og Ormberget sluttet seg til. Kjerkevegen gikk videre fram til Lundersæter.

Mai 1997. Per Aksel Øieren

KASSADAGBOK FRA 1905 MED INTERESSANTE TALL

Dette stykket har stått i Glåmdalen for en stund siden. Det er Andreas Aafloen som har skrevet det.

Hos Marthe Melbye på Austmarka har jeg fått se en kassadagbok fra 1905 som er interessant lesestoff, særlig for den yngre generasjon. Den gang var det butikk på Fagernes, og mannen som drev den het Amund Fagernes, men han var mest kjent under navnet "Russen".

Han var nok en holden mann, eide mye jord og skog og var veldig vennligsinnet. Folk fikk kjøpe mye på krita, som det hette den gang folk ikke hadde penger til å betale innkjøpene kontant. Hans vareutvalg stort og variert av vanlige dagligvarer, men også fine og sjeldne varer som damaskduker førte han. Han drev også, i tillegg til butikken, med tømmerhandel og bygde opp den kjente "Russesaga" i sørenden av Møkern. Den var en fast og sikker arbeidsplass til for noen år siden.

Når folk fikk mye utestående med han, fikk de arbeide for gjelda, og betalingen de fikk var den vanlige lønna på den tiden, 1 krone dagen på 12 timers dag.

Han var også oppkjøper for Oslo-grosserere, og kjøpte opp mye for kundene for videresalg i Kristiania. Det gjaldt både kjøtt, smør og egg.

Det var også en bror av ham med i forretningen, men Amund var sjefen. Han døde som forholdsvis ung, bare seksti år. Hans bror døde tidligere.

Her er noen priser fra julehandelen 1906. Det var Martin Svartberget fra Varaldskogen som hadde tatt den lange veien til butikken og gjort denne "storhandelen".

. 1 kg. sild 40 øre, 3 kg. mel 55 øre, $\frac{3}{4}$ kg. flesk 81 øre, 1 kg. vrakflesk 80 øre, $\frac{1}{4}$ kg. kaffe 38 øre, 1 kg. sirup 28 øre, $\frac{1}{4}$ kg skråtobakk 45 øre, $\frac{1}{4}$ kg. betasukker 16 øre, $\frac{1}{4}$ kg. farin 15 øre, 40 liter poteter kr. 1,50, 20 egg 90 øre, $\frac{1}{4}$ kg. grønnsåpe (utydelig pris), 1 vadmelsbukse 4 kroner, skoplugg 5 øre, 1 m. blåtøy 40 øre, 1 pk. fyrstikker 10 øre, 1 sekk mel 10 kroner.

Aafl.

Utgiver: Austmarka Historielag

Redaksjon og ekspedisjon:

Finn Åberg

Meltzersgt. 3

0257 Oslo

Tlf. 22 44 54 52

Medlemskap koster 100 kr året.

Betales til

Austmarka Historielag

Wenche Lønholden

2224 Austmarka

Bankgiro 1840.16.29625

Trykt i 470 eksemplarer